

DATE PRIVITOARE LA ZONA DUNĂRII DE JOS ÎN IZVOARE VENEȚIENE DIN SECOLELE XVI-XVII

In Honorem Paul Păltănea la 80 de ani

Ioan-Aurel POP, Cristian LUCA

Noile izvoare venețiene, provenind din arhiva reprezentanței diplomatice și consulare a Serenissimei în capitala Imperiului Otoman, pun în lumină în primul rând o insolită dezvoltare a schimburilor de mărfuri între Țările Române și zone situate la mare distanță de gurile Dunării –insulele grecești din Mediterana orientală– și confirmă rolul de protagoniști, în cadrul acestor raporturi comerciale, al negustorilor greci și levantini. Un univers etnic eterogen, pragmatic și dezinvolt care, cel mai adesea, în deplină colaborare cu supuși creștini și musulmani ai Porții a reușit să depășească barierele birocratice otomane ce stăteau în calea accesul neîngrădit al navelor occidentale în Marea Neagră și a continuat să se implice cu succes în comerțul maritim pe distanțe medii și lungi.

Importurile de mărfuri din spațiul românesc est-carpatic vizau aproape exclusiv produse tipice ale economiei agrar-pastorale, după cum rezultă și din documentele redactate pe lângă ambasada venețiană la Constantinopol. Pieile, ceara, ca și peștele sărat sau caviarul erau încărcate la Galați pe navele de transport care se îndreptau îndeosebi către Constantinopol, dar și spre Raguza, Veneția, Ancona, Chios, Creta sau alte destinații. Procesul de dezvoltare a târgului Galați și consolidarea rolului său ca principal port al Moldovei s-a datorat, fără îndoială, ocupării Chiliei și Cetății Albe de către otomani¹. Prezența constantă a unui număr ridicat de negustori străini în portul dunărean, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XVI-lea², ilustrează dinamica activității comerciale și a schimburilor de mărfuri ai căror promotori erau mai ales negustorii și armatorii greci, supuși ai Porții și ai Republicii Marciane. În Țările Române se exportau cu predilecție produse finite: stoffe comune și de lux, mătase, dantelărie, sticlărie, hârtie, dar și vin de Creta sau fructe tropicale, mărfuri cu desfacere

¹ Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, vol. I, Galați, 1994, p. 42-43.

² *Ibidem*, p. 46-47.

pe piețele urbane, căutate de către domni și anturajul curții, de boieri și în general de categoriile sociale cu puterea de cumpărare necesară.

Între negustorii prezenți la Galați în ultimele decenii ale veacului al XVI-lea se numără și venețianul Raffaele Turriglia, înrudit probabil cu Vincenzo Turriglia³, care urma să încarce în vara anului 1583 pe o navă de transport un număr neprecizat de baloți cu piei destinate desfacerii pe piața Anconei⁴. Giorgio Lutrari, căpitanul *karamürsel*⁵-ului contractat pentru a prelua și transporta mărfurile achiziționate de Raffaele Turriglia, a așteptat sosirea acestuia din urmă mai bine de o lună, iar apoi a ridicat ancora, îndreptându-se spre Constantinopol. Însă înainte de a părăsi portul Galați a solicitat unor negustori ce se aflau în oraș o declarație scrisă care să motiveze anularea unilaterală a înțelegerii, datorită neprezentării la vreme a contractantului; documentul, redactat în limba greacă, era semnat de către negustori greci și venețieni implicați în activități de import-export în Moldova: Domenico Amoroso, Ambrosio Bressa, Cosma Arghiropulos, Hieronimo Giustinian, Giorgio Valiperger și „Zuanne Veneto de Galacio [=Galați]”, în prezența unui anume Peschalamos, fiul lui Galeazzo⁶. Din rândul celor care subscriu declarația –conferindu-i *de facto* valoare notarială, întrucât, după cum afirmă chiar semnatarii, „nefiind aici [la Galați] notari publici, prezentul [act] va fi socotit document public” – rezidenții în orașul dunărean își subliniau explicit statutul, iar amintitul Zuanne [=Giovanni=Ioan] Venețianul menționa și faptul că era autorul documentului olograf, precizând: „mărturisesc cele [înfățișate] anterior, cu propria-mi mână scrise și pentru mai multă siguranță am sigilat cu sigiliul public”⁷. Rezultă, așadar, că actul a fost prezentat pârcealabului Galaților și autentificat prin aplicarea sigiliului orașului, însă, din păcate, originalul nu s-a păstrat și nu cunoaștem decât copia contemporană conservată în arhiva ambasadei venețiene din capitala otomană. Această mărturie indirectă, din 1583, a prezenței pârcealabului la Galați - evident, ca reprezentant al puterii centrale - și implicit al sfatului orașului este cu atât mai importantă, cu cât pentru secolul al XVI-lea existența dregătorului domnesc este ipotetic dedusă

³ Nicolae Iorga, *Relațiile comerciale ale Țerilor Române cu Lembergul*, București, 1900, p. 87; P. Păltânea, *op. cit.*, vol. I, p. 46 și nota 40.

⁴ Archivio di Stato di Venezia (în continuare se va cita: A.S.V.), *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. [pachetul] 264, ff. [fila/filele] 3^v-5^v.

⁵ În limba italiană: *caramursel* sau *caramusal*=tip de ambarcațiune cu tonaj redus pentru transportul de mărfuri în ape maritime și fluviale; asupra originii acestei nave de transport a se vedea James W. Redhouse. *A Turkish and English Lexicon*, Beirut, 1987, p. 1450. care menționează: „name of a peculiar kind of craft built at Karamürsel on the Gulf of Nicomedia, and formerly used for transport service”.

⁶ A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 264, ff. 5^v-6^v.

⁷ *Ibidem*. f. 6^v.

dintr-un ordin al sultanului, adresat lui Alexandru Lăpușeanu și atestată cu certitudine doar de un zăpis din 1590⁸.

Un alt transport de piei era încărcat în portul Galaților în mai/iunie 1586 pe un vas otoman cu destinația Chios. Lorenzo Giudicio, agentul care se ocupase în mod direct de achiziționarea pieilor din Moldova, în numele unor negustori comanditari ce investiseră capitalul necesar, pierdea însă o parte substanțială din încărcătură în naufragiul navei comerciale la gurile Dunării, în zona Karaharman, iar ceea ce reușea să recupereze transporta în magazinele din cartierul constantinopolitan Pera⁹. Tot piei, provenind din transporturile sosite de la Galați și Brăila, erau încărcate înainte de 22 septembrie 1588 pe două nave raguzane ce ajungeau la Ancona¹⁰. Un an mai târziu, în iunie 1589, pe un vas ce părăsea Constantinopolul cu destinația Galați erau transbordate de pe *karamürsel*-ul venețianului Egidio Daniele diverse mărfuri ce aveau căutare în Moldova: stofe, butoiașe cu smochine și alte produse neprecizate¹¹.

Vinul cretan era exportat în cantități consistente în Polonia, dar și în Moldova, drumurile din spațiul est-carpatic fiind constant tranzitate de către caravanele ce se îndreptau către Liov¹². Comerțul cu vin de Creta era controlat în cea mai mare parte de negustorii cretani care, individual sau în asocieri cu alți greci și supuși otomani, organizau transportul pe mare al mărfii până la Galați, Reni sau Chilia și pe uscat, de-a lungul Prutului, până la Liov¹³. Un astfel de transport, constând în 68 de butoaie cu vin, era trimis de către cretanul Giorgio Manolussi, în mai 1590, din orașul Canea către Reni, dar autoritățile otomane nu au permis navei comerciale a căpitanului Zorzi (Giorgio) Episcopulos să treacă dincolo de Strâmțori. Ca urmare, din dispoziția bailului Giovanni Moro și a Consiliului celor Doisprezece¹⁴, toată încărcătura acesteia avea să fie descărcată și vândută la Constantinopol¹⁵.

⁸ P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 52.

⁹ A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 265, ff. 117^r-118^r.

¹⁰ *Ibidem*, b. 266, ff. 29^v-30^r.

¹¹ *Ibidem*, ff. 112^r-112^v.

¹² *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto*, seria I, vol. VI, vol. îngrijit de Eugenio Alberi, Florența, 1862, p. 330; N. Iorga, *op. cit.*, p. 48, p. 59-60, p. 63, p. 85, p. 89-90, p. 108, p. 110; Andrei Pippidi, *Esquisse pour le portrait d'un homme d'affaires crétois du XVIe siècle*, în: Idem, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, București-Paris, 1980, p. 127-128 și notele 14-15.

¹³ Cf. nota anterioară, la care ne îngăduim să adăugăm și trimerile la un studiu recent: Cristian Luca, *Attività mercantile e sistema creditizio nell'area del Basso Danubio alla fine del Cinquecento*, în: „Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, VI, nr. 6, 2004 (în pregătire pentru tipar).

¹⁴ Organ consultativ de autoordonare a negustorilor venețieni și supuși ai Serenissimei care gestionau mare parte din schimburile comerciale ale Veneției cu Imperiul Otoman și Europa Răsăriteană.

¹⁵ A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 178^v-180^v.

În septembrie 1591, negustorul cretan Antonio Pandarota dispărea în apele Mării Negre, căzând accidental de pe o navă comercială otomană pe care se îmbarcase la Reni, cu intenția de a ajunge la Constantinopol¹⁶. În urma deciziei bailului Lorenzo Bernardo, mărfurile - piei tăbăcite provenind, cu siguranță, din spațiul românesc - aparținând lui Pandarota, depozitate temporar în magazinele marelui negustor Pietro Galante¹⁷ din Pera, erau preluate în custodie de către cancelaria ambasadei venețiene și inventariate în vederea transferării către moștenitorii legitimi ai defunctului¹⁸.

În primele decenii ale veacului al XVII-lea au continuat raporturile comerciale între Veneția și Țările Române, însă transporturile pe traseele maritime, riguros controlate de către Poartă¹⁹, au diminuat simțitor din cauza lipsei de siguranță din bazinul pontic, datorită incursiunilor antiotomane ale ambarcațiunilor cazacilor. În aceste condiții, caravanele ce parcurgeau cu regularitate rutele terestre balcanice, care făceau legătura spațiului extracarpatic cu laguna venețiană, au preluat aproape în totalitate fluxul schimburilor de mărfuri. În zona Dunării de Jos și în spațiul românesc în general erau trimise spre vânzare, cu precădere, țesături comune și de calitate superioară, ca de exemplu în 1627 cei 50 de coți de mătase venețiană lăsată de către negustorul bergamasc Iseppo Sansonio în custodia unui locuitor din Chilia²⁰. În schimb spre Veneția se exportau, via Constantinopol sau pe rutele balcanice deschise către porturile din Dalmația și Albania, mai ales materiile prime necesare industriei manufacturiere venețiene, îndeosebi piei și ceară²¹.

Evoluțiile politice din Europa Răsăriteană erau urmărite îndeaproape de către guvernanții venețieni, interesați de buna cunoaștere a problemelor care implicau Imperiul Otoman, statele vasale Porții și puterile creștine cu ambiții de supremație în același areal. Politica echilibrului de forțe și a pragmatismului justificat de „rațiunea de stat” reprezenta de fapt filosofia diplomației venețiene, de aceea procurarea și gestionarea informațiilor secrete a fost încredințată unui adevărat serviciu secret, în gestionarea căruia

¹⁶ *Ibidem*, b. 267, f. 78^r.

¹⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 48, p. 85; P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I, p. 47.

¹⁸ A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 267, f. 78^r.

¹⁹ Suraiya Faroqhi, *Before 1600: Ottoman Attitudes towards Merchants from Latin Christendom*, în: „Turcica. Revue d'études turques”, nr. 34, 2002, p. 94, nota 93: asupra acestor aspecte a se vedea, din istoriografia românească de dată recentă, Paul Cernovodeanu, *Olanda și Marea Neagră în secolul al XVII-lea*, în: *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, București, 2003, p. 264-267, p. 269-272.

²⁰ A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 282, f. 25^v.

²¹ Cr. Luca, *Le importazioni di merci levantine nella Venezia del Seicento e del primo Settecento: la cera e i pellami provenienti dai Principati Romeni*, în: *L'Italia e l'Europa Centro-Orientale attraverso i secoli. Miscellanea di studi di storia politico-diplomatica, economica e dei rapporti culturali*, vol. îngrijit de Cr. Luca, Gianluca Masi și Andrea Piccardi, Brăila-Veneția, 2004, p. 330-352.

bailul de la Constantinopol avea un rol important²². În vreme ce în afara granițelor culegerea de date privitoare la mișcările de trupe, furniturile destinate oștilor, tratativele diplomatice și planurile de campanie erau atent monitorizate de către numeroșii agenți aflați în slujba Venetiei, în teritoriile Republicii se stimula responsabilizarea cetățenilor și supușilor venețieni prin cultivarea spiritului civic și prin încurajarea delatiunilor pentru cauza publică²³. Un astfel de raport confidențial, expediat însă din Polonia în iulie 1686, de către venețianul Giovanni Alberti, a parvenit Consiliului celor Zece, magistratură politică de primă importanță în structura executivă a Republicii. Alberti informa autoritățile venețiene asupra planurilor regelui Jan III Sobieski, suveranul polon proiectând o vastă campanie militară antiotomană în cadrul ofensivei Ligii Sfinte împotriva Porții²⁴.

Politica expansionistă a regelui Sobieski a marcat relațiile Poloniei cu Moldova, iar planurile optimiste ale suveranului polon s-au materializat în primul rând în detrimentul spațiului est-carpatic, pustiit în mod repetat în urma invaziilor armatei polone sau a detașamentelor căzăcești și a confruntărilor acestora cu oștile otomano-tătărești²⁵. Datele culese de către Giovanni Alberti la Sniatyn în iulie 1686 își dovedesc veridicitatea, anticipând cu numai câteva săptămâni campania inutilă pe care Jan III Sobieski a întreprins-o în Moldova în luna august a aceluiși an²⁶. Ecourile tensiunilor moldo-polone sunt surprinse și în raportul atribuit marelui dragoman al Venetiei, Tommaso Tarsia, care transmitea din Constantinopol Inchizitorilor de Stat ai Serenissimei că domnul Moldovei, Antioh Cantemir, părăsise Iașii și se retrăsese la Galați²⁷, probabil de teama unei năvăliri a polonilor din garnizoanele cetăților ocupate în nordul țării. Un alt document venețian, o scrisoare, nedată și nesemnată, expediată din capitala Imperiului Otoman, conservată între actele Inchizitorilor de Stat ai Venetiei²⁸, privește istoria politică a Țărilor Române din perioada confruntărilor militare între marile puteri pentru supremație în Europa

²² Paolo Preto, *I servizi segreti di Venezia*, Milano, 1999, p. 247-255, *passim*; Cr. Luca, *Alicuni 'confidenti' del bailaggio veneto di Costantinopoli nel Seicento*, în: „Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, V, nr. 5, 2003, p. 299-310.

²³ P. Preto, *op. cit.*, p. 155-176; Idem, *Persona per hora secreta*, Milano, 2003, p. 48-89, *passim*.

²⁴ A.S.V., *Consiglio dei X. Parti Segrete*, filza [pachetul] 49, doc. nenumărat, *ad datum*: Virgil Zaborovschi, *Istoria politice externe a celor trei principate. Țara Românească, Transilvania și Moldova, de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688)*, București, 1925, p. 87-89.

²⁵ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI. *Monarhii*, ediție îngrijită de Ștefan Andreescu, București, 2000, p. 284, p. 289.

²⁶ V. Zaborovschi, *op. cit.*, p. 90-91; Ioan Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*. Cluj, 1933, p. 146-159; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VI, p. 285-286.

²⁷ A.S.V., *Inquisitori di Stato*, b. 428, doc. nenumărat (15 septembrie 1696).

²⁸ *Ibidem*, b. 425, doc. nenumărat.

Centrală și Răsăriteană. Conținutul plin de confuzii și inexactități ar putea face referire la campania otomană din Moldova, încheiată cu înfrângerea trupelor țarului Petru cel Mare la Stănilești²⁹, dar amalgamul de informații incluse în epistola amintită demonstrează că, de această dată, s-a dat credit excesiv unor știri neverificate și nenumăratelor zvonuri care circulau în epocă la Constantinopol.

Datele rezultate din cele câteva izvoare venețiene inedite, prezentate anterior, contribuie la mai buna cunoaștere a evoluției comerțului extern al Țărilor Române în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, ilustrând importanța portului Galați în cadrul economiei regionale la Dunărea de Jos. De asemenea, sumarele informații de natură politică extrase din corespondența expediată de la Constantinopol și din Polonia diverselor magistraturi politice ale Veneției subliniază interesul Republicii pentru problemele care vizau Imperiul Otoman și Europa Răsăriteană, zone de importanță vitală pentru exporturile de produse finite venețiene și principale furnizoare de materii prime destinate manufacturilor din lagună.

NOTIZIE RIGUARDANTI L'AREA DEL BASSO DANUBIO TRATTE DA FONTI VENEZIANE INEDITE DEI SECOLI

XVI-XVII

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- Riassunto -

Gli autori esaminano brevemente alcune fonti veneziane inedite del Cinque-Seicento, consistenti in copie coeve degli atti conservati nei registri dei baili veneti a Costantinopoli e alcune lettere provenienti dall'archivio di due magistrature esecutive della Repubblica di S. Marco. I documenti, riportati integralmente o frammentariamente nell'Appendice, contribuiscono a far luce essenzialmente sull'andamento degli scambi commerciali fra Venezia e il Mediterraneo Orientale, da una parte, e l'area del Basso Danubio, Moldavia e Polonia, dall'altra, negli ultimi decenni del XVI secolo e nel primo Seicento. Le fonti mettono in evidenza il ruolo del porto di Galați come scalo per le merci che giungevano da Creta e Venezia, via Costantinopoli. Anche dai documenti qui riportati, e dovuti al contributo di entrambi autori, risulta evidente che i Principati Romeni svolsero il ruolo di serbatoio di materie prime e, allo stesso tempo, di mercato per alcuni prodotti dell'industria manifatturiera veneta. Le lettere, inviate dalla capitale ottomana al Consiglio dei Dieci e agli Inquisitori di Stato su questioni di natura politica riguardanti il Levante e l'Europa Centro-Orientale, accennano spesso anche alla situazione interna dei Principati Romeni, esposti alle mire espansionistiche delle potenze europee, consentendo così di approfondire la conoscenza della storia premoderna dei romeni.

²⁹ Pentru situația din zona Galaților, la care se face trimitere în documentul venetian nedat, a se vedea P. Păltănea, *op. cit.*, vol. I. p. 115.

ANEXA

I

Constantinopol, 27 iulie 1586. Negustorul Lorenzo Giudicio din Chios se adresează bailului Lorenzo Bernardo și Consiliului celor Doisprezece pentru a obține o decizie a acestora în privința mărfurilor pe care le avea în custodie

[...] Illustrissimo Bailo, havendo io Lorenzo Giudicio Scioto caricato a Galazi³⁰, in Bogdania, cuori³¹ due mille quattrocento settanta di ragione de diversi mercanti, come appar nelli miei memoriali et ricordi, sopra il vassello di Lefteri Rais di Sinopi, per condurli diritto a Scio, e occorso per mala ventura che al Cararman³², verso Natolia vinti miglia, lontano dal Fanalo per fortuna, si è rotto il vassello di esso Rais et la roba è naufragata, onde io alla presentia de tutti i mercanti et marinari che erano sopra il vassello, rinunciando subito per convenienti et ragionevoli rispetti al beneficio et maleficio che potessi havere sopra questa mercatia, mi mossi a recuperare tutta quella maggior quantità di essi cuori et poter a beneficio de chi aspettava, et il recuperato ho condotto qui con barche a salvamento. Hora non potendo io per manchando di autorità deliberar intorno questa roba alcuna cosa, se si debba condur a Scio, o trattenerla qui fino a nuovo ordine delli principali, soprattutto Vostra Signoria Illustrissima, che con l'autorità di questa Magna Assemblea sia contenta darmi quella libertà che per Sua prudentia giudicherà di maggior beneficio delli interessati, ovvero di condur questa roba recuperata a Scio; ovvero di tenerla qui in Pera, posta in magazzino et aspettar ordine dalli principali, acciò con tal sua dichiarazione sia provvisto al comodo delli interessati, et alla mia quiete, che senza mia colpa non habbia a patir distrutto o travaglio di sorte alcuna. Et alla buona gratia etc.

L'Illustrissimo Bailo,

dalla scrittura hora letta ha inteso questa Magna Assemblea quanto ha supplicato Messer Lorenzo Giudicio in proposito della roba da lui recuperata del naufragio del vassello di Lefteri Rais, et essendo espediente dichiararli quello ha da far di essa, et parendo bene il mandarla quanto prima a Scio, acciò trattenendosi qui non si guasti del tutto, per non si poter governarla di quel male che, come si conveniria, per causa delli presenti suspecti di contagio vero, l'anderà parte che sia data autorità al predetto Messer Lorenzo Giudicio di far quanto prima condurr detta roba a Scio, con quella minor spesa et danno che sarà possibile, per benefici delli interessati et de tutti quelli a chi di ragion spetta.

[Pe margine, stânga, jos, de aceeași mână, la f. 117^r.] Assemblea per Messer Lorenzo Giudicio.

(A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 265, ff. 117^r-118^r, copie contemporană)

³⁰ Galați.

³¹ Cuori=piei prelucrate, tăbăcite, destinate confecționării de încălțăminte, de accesorii vestimentare de uz curent sau militar și de piese de harnașament.

³² Karaharman=Vadu (județul Constanța).

II

Constantinopol, 22 septembrie 1588. Procură a negustorului constantinopolitan Pantaleo Panzano din Pera cu privire la recuperarea unor mărfuri încărcate la Dunărea de Jos pe nave raguzane cu destinația Ancona.

Messer Pantaleo quondam Pietro Panzano Peroto fa, ordina et constituise suoi veri, certi, legittimi et indubitati procuratori et commessi Messer Giulio Maffetti et Quintilio Gentili, habitanti in Ancona, a poter così uniti, come separati, ricever et ricuperare da Messer Paulo et da Messer Bartolomeo di Zorzi mercanti Anconitani ovvero da altri, in mano de' quali si trovassero cuori doi mille segnati de questo segno *Po*, caricati da lui et per conto suo in questo porto di Costantinopoli sopra la nave ragusea nominata Santa Maria delle Grazie, patrone Ser Nicolò di Vito, et cuori di Proilavo³³ mille et di Moncastro³⁴ 440, segnati del medesimo soprascritto segno et contrasegnati con ferro nella coda di quest'altro segno 2, caricati pur da lui et per conto suo in questo porto sopra la nave ragusea nominata Santa Maria Maddalena, patrone Signor Marino di Nicolò di Stagno, tutti per Ancona, si come disse apparer per le polizze di cargo di 8 et 12 gennaio 1588. Item detto Messer Pantaleo Panzano dà la medesima piena et libera autorità alli sopradetti Maffetti et Quintili di poter dimandar, ricevere et ricuperare dalli suddetti Messer Paulo, Messer Bartolomeo di Zorzi, ovvero qual si voglia altra prova in mano di chi fusse, la sua portione di XI botti [?] di caviaro caricate per Ancona, segnati del soprascritto primo segno, sopra la Saettia Patignotta nominata San Giovanni Apocalipssi, patrone Signor Marino di Giorgio, come parimenti disse apparer per la polizza di cargo di 15 dicembre 1587, et dell'havuto et ricevuto far le debite quietanze et chiarezze et comparer, bisognando per la ricuperatione di tutte le cose presente, dinanzi ogni magistrato, cancelleria et officio et far et operare tutte et cadauna di quelle cose intorno a quanto è sopradetto che potrebbe fare esso medesimo Messer Pantaleo, se ivi fusse personalmente presente [...].

Datum.

Testimonii:

Il Signor Hieronimo Alberti del quondam magnifico Signor Gasparo venetiano; Giorgio Dominico Peraldo quondam Durante genovese.

[Pe margine, f. 29^v, în partea inferioară a filei:] Procura di Messer Pantaleo Panzano nel Maffetti et Quintili per Ancona.

(A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 29^v-30^r, copie contemporană)

³³ Brăila.

³⁴ Cetatea Albă.

III

Constantinopol, 6 iunie 1589. Consiliul celor Doisprezece decide, după consultarea bailului Giovanni Moro, asupra solicitării prezentate de către Egidio Daniel.

Che per autorità di questo Magnifico Consilio sia concesso a Messer Egidio Daniele, patrone del caramusal³⁵ nominato Santa Maria di Niamoni, de poter per le cause dichiarite nella sua supplicatione hora letta scaricare dal predetto vassello così le filladi³⁶, come le botti de fighi³⁷ et le altre robe che in esso si trovano, et caricarle sopra quel vassello che saranno caricate le altre mercantie per Galazzi³⁸, da esser consignate a quelli in chi sono fatte le polizze del carico, et quando in ciò vi fusse posta alcuna difficoltà possa lasciarle qui in mano di alcun amico che li ispedisca con quella opportunità et con quel maggior avvantaggio delli interessati, et ciò senza alcun pregiudicio del predetto Messer Egidio, accettando nel resto la sua supplica in ogni sua parte.

(ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 112^f-112^v, copie contemporană)

IV

Constantinopol, 18 iunie 1590. Bailul Giovanni Moro și Consiliul celor Doisprezece examinează și aprobă solicitarea cretanului Zorzi (Giorgio) Episcopulos cu privire la un transport de vin din Creta blocat în capitala otomană.

Convocato il Consilio di XII [...]. Dalla supplicatione hora letta, presentata da Ser Zorzi Episcopulos, questo Magnifico Consilio ha inteso la istanza ch'egli fa perché sia terminato quello che sarà stimato più ispediente sopra le 68 botti de vini, caricati alla Canea di ragione di Messer Zorzi Manolussi, con ordine di andare con essi a Reni³⁹, dove per le prohibitioni che si sono intese non si possono condurre.

³⁵ caramusal=*karamürsel*.

³⁶ Stofe.

³⁷ Fichi=snochine.

³⁸ Galazzi=Galaz=Galați.

³⁹ Târgul Reni, situat la vărsarea Prutului în Dunăre, s-a dezvoltat și a căpătat progresiv importanță ca centru comercial regional în deceniile ce au urmat ocupării Chilie și Cetății Albe de către otomani; la Reni rezidau mulți negustori greci și/sau asociații acestora implicați în comerțul Levantului și Veneției cu Moldova și Polonia; a se vedea, asupra acestor aspecte, Gheorghe Pungă, *Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușeanu*, Iași, 1994, p. 74 și nota 164; Johannes Sommer Pirmensis, *Vita Jacobi Despotae Moldavorum Reguli*, în: *Viața lui Despot vodă. Istoriografia Renașterii despre români*, ediție bilingvă, introducere, schițe bibliografice, text latin stabilit, traducere, note și comentarii, indice de Traian Diaconescu, Iași, 1998, p. 42-43; Reni și o parte din teritoriul înconjurător au fost înglobate în kadiatul Ismail în 1621, prin ordinul abuziv al sultanului Osman II, intrând astfel sub administrație otomană; în privința împrejurărilor acestei anexări abuzive, a se vedea Veniamin Ciobanu, *Politică și diplomatie în secolul al XVII-lea. Țările Române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601-1634)*, București, 1994, p. 204.

L'anderà parte che le sopradette botti 68 de vini, con le 38 caricate da Messer Todarin di Rossi, siano scaricate qui et poste in un magazzino, dove habbiano a stare fino a tanto che venga ordine dalli patroni di essi di ciò che si doverà fare, et perché vi sia alcuno che ne habbia la cura siano elette due persone sufficienti, con quelle conditioni et obblighi che parerà a questo Consilio, de' quali vini se ne habbia a vender tanta quantità che basti per pagare li noli, datio et altre spese fatte per tutti essi.

[...] L'anderà parte, che tutti li predetti vini siano ricondotti con li medesimi vasselli alla Canea, dovendosi vender qui tanto di essi vini che supplicca per pagare li noli, datio et ogni altra spesa che occorresse farsi per essi.

[...] Che di nolo si debba pagare per ogni botte, così del venir, come del ritorno, cecchini tre et un quarto, a conto de' quali debbano esser dati al scrivano qui cecchini doi et il resto alla Cancelleria.

(ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 178^v-179^v, copie contemporană)

V

Constantinopol, 25 iunie 1590. Bailul Giovanni Moro și Consiliul celor Doisprezece emit o nouă dispoziție privitoare la menționatul transport de vin din Creta blocat la Constantinopol.

Nonostante che fusse deliberato per questo Consilio sotto li 18 del mese presente che li vasselli carichi di vini, venuti qui ultimamente dalla Canea, per le prohibitioni che si erano fatte dovessero ritornare indietro col carico loro, sia hora preso per l'impedimento che a ciò viene posto dall'Emino del commercio de' vini, come dalla supplicatione hora letta si è inteso, che siano tutti fatti scaricar qui et venduti con quel maggior avvantaggio che si potrà, intendendosi massime che ultimamente li vini di Retimo sono stati pagati cecchini 14 ½ [per] la botte; et delle botti 99 di vini liatici caricate sopra il vassello della Canea, patrone Ser Zorzi Episcopulos, sia dato carico a Dimitri Chilano et a Zuanne Papadopulos, li quali, per relatione havuta dal detto patrone et dal suo scrivano, ne haveranno buona et diligente cura fino a tanto che venga alcun ordine dalli patroni di essi vini, et quando ne volessero vender alcuna parte per pagarsi delli noli et d'altre spese possano farlo et portare, secondo che li anderanno vendendo, il denaro in questa Cancelleria.

[...] Che siano pagati di nolo, per ogni botta dalla Canea fin qui, cecchini doi et tre quarti.

(A.S.V., *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 179^v-180^v, copie contemporană)

VI

Constantinopol, 14 noiembrie 1591. Dispoziție a bailului Lorenzo Bernardo în privința mărfurilor aparținând negustorului cretan, supus venețian, Antonio Pandarota.

L'Illustrissimo Signor Bailo, suspettandosi per molti incontri che si hanno, et per il detto di alcuni testimoni esaminati con giuramento il mese prossimo passato, che Messer Antonio Pandarota dalla Canea possa essere pericolato in mare, venendo di Reni luogo di Bogdania con la nave di Sava Rais, sopra la quale era imbarcato per venir a Costantinopoli nel mese di settembre prossimo passato, et volendo Sua Signoria Illustrissima far ogni debita et conveniente provvisione per la buona custodia delli cuori secchi che si trovano bollati in Pera di ragion del detto Pandarota, nel magazzino di Domino Pietro Galante, come roba di suddetto del Serenissimo Dominio, ha però terminato che essi cuori siano tolti in Deposito da questa Cancelleria, et custoditi per beneficio di quelli a chi de ragion spetta, ordinando a me segretario di far desbollar il magazzino nel qual hora si trovano detti cuori, et riceverli per consegnati per inventario dal predetto Domino Pietro Galante, trasportandoli in un altro magazzino, dove habbino a star in deposito sotto [I]a custodia di questa Cancelleria per consegnarli agli heredi d'esso Pandarota, o [ag]l'altri legittimi intervenienti secondo che sarà conosciuto per giustizia, ecc.

(A.S.V., *Bailo Chi Costantinopoli. Atti e Protocolli*, Glu 267, f. 78ⁱ, copie contemporană)

VII

Constantinopol, 22 iunie 1627. Fragment din testamentul negustorului bergamasc, supus venețian, Iseppo Sansonio da Zogni din Val Brembana.

[...] Mi trovo haver lasciato in Chili⁴⁰, nelle mani di Noian, habitante in Chili, fratello di Vella, mercanti in quelle parti, brazza⁴¹ 50 in circa di broccadello⁴² da Venetia, involto in un fazzo⁴³ bollato del mio bollo contrapposto, havendo esso ordine che non andando io, mentre mandi persona con lettere segnate e fermate del mio bollo, si debba consegnare [...].

(ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti protocolli*, b. 282, f. 25^v, copie contemporană)

⁴⁰ Chili=Chilia.

⁴¹ 1 brazza=1 braccio=circa 0,638 m, vezi Angelo Martini, *Manuale di metrologia ossia misure, pesi e monete in uso attualmente e anticamente presso tutti i popoli*, Roma, 1976, p. 817.

⁴² broccadello=broccatello, stofă de calitate, de mătase, exportată de la Veneția pe pietele levantine.

⁴³ fazzo=fazzoletto, adică șervet, în cazul de față cu sensul de țesătură grosieră utilizată ca ambalaj pentru păstrarea unor stofe de calitate superioară.

VIII

Sniatyn, 21 iulie 1686. Raport confidențial al venețianului Giovanni Alberti către o magistratură a Serenissimei.

Illustrissimi et Excellentissimi Signori, miei Signori Provveditori Colendissimi,

[...] Brama la testa sua⁴⁴ di scorrere al Mar Negro, occupar le bocche del Danubio, acquistar la Bessarabia, presidiar la Valakia e la Moldavia, piantar li quartieri d'inverno al Danubio, infestar le rive di là durante l'inverno, ed al primo tempo, unito agli Imperiali, proseguire le imprese verso Costantinopoli.

[...] Campo appresso di Sniatinj, 21 luglio 1686. Humilissimo ecc., Gio[vanni] Alberti

(A.S.V., *Consiglio dei X. Parti Secrete*, fz. 49, doc. nenumotat, original)

IX

Constantinopol, 15 septembrie 1696. Fragment dintr-un raport al dragomanului Tommaso Tarsia (?) către Inquisitori de Stat ai Veneției.

[...] fu detto che da Ias⁴⁵ se ne fuggisse anco il Principe⁴⁶ di Moldavia a Galaz [...].

(A.S.V., *Inquisitori di Stato*, b. 428, doc. nenumotat, copie contemporană)

X

Constantinopol, fără dată, probabil 1711 (?). Raport al dragomanului Tommaso Tarsia (?) conținând informații inexacte care circulau în capitala otomană]

Cominciano ormai a vedersi i creduli effetti della permissione data dalla Porta alle sue truppe di trattare i Moldavi e Valacchi come ribelli inimici del Gran Signore [...] Le più vere notizie però confermano la disfatta degli Ottomani nell'azione seguita a Galaz, che ho descritta a Vostre Eccellenze nel ordinario passato, variando solamente alcune circostanze riguardanti i due Principi, dei quali credevasi morto quello di Moldavia, e in ora si dice solamente ferito, e l'altro di Valacchia dicevasi preso dai Russi nel combattimento, mentre in oggi si sa che fu arrestato con tutta la sua famiglia in Bucareste per tradimento di uno dei principali Bojari del Paese, che per intelligenza coi Russi facilitò loro l'ingresso nella Valacchia.

(A.S.V., *Inquisitori di Stato*, b. 425, doc. nenumotat, copie contemporană)

⁴⁴ Referire la regele Poloniei, Jan III Sobieski (1674-1696).

⁴⁵ Iași.

⁴⁶ Antioh Cantemir, domn al Moldovei (1695-1700).